

UN EXEMPLE DE LA CATALUNYA ÀRIDA: ALMATRET

per LLUÍS CASASSAS I SIMÓ

Departament de Geografia.
Universitat de Barcelona

A la part més meridional del Segrià, en el tros de la comarca aspra i seca que s'aixeca com a continuació de les Garrigues, hi ha el municipi d'Almatret, el més occidental dels pobles assentats en el planell ondulat que comença més de trenta quilòmetres cap a l'est, per la Granadella.

Al sud, darrera mateix del poble d'Almatret, al capdamunt d'un coster, s'acaba el planell, amb un escarpament de més de cent cinquanta metres, dominant la Ribera d'Ebre, enfront de Riba-roja i els meandres de l'Ebre i, al fons, Flix i tot el muntanyam, i a l'horitzó, els Ports de Beseit.

A l'oest, Almatret llinda amb Mequinensa i la resta del Baix Cinca i el terreny hi és abarrancat. Només al nord, suaument, va baixant cap a Seròs i la ribera del Segre i la plana total.

Els gresos, les margues i les calcàries dominen i ajuden a conferir al paisatge un colorit ocre i grisenc, que la vegetació escassa no arriba a dissimular.

És el cor de la Catalunya seca i no seria aventurat dir en aquest cas, de la Catalunya àrida, ja que s'hi troben tots els trets característics de l'aridesa: del clima, de la morfologia, de la vegetació, de l'activitat humana.

Plou molt poc. Amb les poques dades obtingudes, de sèries curtes i incompletes, es pot afirmar, però, que la pluviositat no sobrepassa els 320 mil·límetres anyals. Anys de 340 o de 380 mil·límetres ja són anys d'abundor de pluja.

A la tardor cau un 35 % de la pluja i a la primavera un 30 %. A l'estiu, només un 13 %, i si només es compta juliol i agost, el percentatge baixa per sota el 7 (menys de 25 mm en total durant els dos mesos).

Aquesta pluja migrada va acompanyada d'altres temperatures. Juliol i agost veuen mitjanes de prop de 20° i no és rar que les màximes no baixin de 25° durant els mesos de maig a setembre. Aleshores, doncs, la seca és total ja que les minses quantitats precipitades es perden en gran part per l'evaporació.

El diagrama ombrotèrmic assenyala quatre mesos clarament àrids (juny, juliol, agost i setembre), en els quals el total de les precipitacions és ben inferior al doble de la temperatura mitjana expressada en graus centígrads. I si

s'empra el criteri de Köppen, el resultat és el mateix: Almatret està en el límit de l'aridesa.

Aleshores, és clar, manquen els corrents superficials. La poca aigua que cau es perd pels barrancs i, sense força linear, no enfondeix la vall. Les parets dels barrancs són esmicolades, per l'aigua a vegades i pels contrastos tèrmics i pel vent: i les pedres i els derruvis cauen i s'anivella el fons i s'hi acumula la terra que es podrà conrear: sense por que una riuada s'emporti la collita, perquè el pagès ja sap que la riuada no arribarà.

Les vessants dels barrancs són assotades per les ventades —que no hi ha res per a aturar la força dels vents, que principalment són de l'oest i del nord-oest— i el seu efecte corroent contribueix a l'eixamplament de la vall, per un lent i constant procés de regressió dels vessants.

El pla predomina, tallat pels amplis barrancs descrits, de parets rosegades pels xaragalls.

Els sòls són poc potents. Per indrets afluïren les sals i els guixos. En altres, per l'evaporació, s'hi han format crostes calcàries.

En un terreny d'aquesta classe la vegetació és migrada i discontinua. El paisatge gairebé és despullat d'arbres i hi predominen els arbusts i les plantes xeròfitas, escleròfitas i halòfitas, algunes de les quals tradicionalment havien estat utilitzades com a combustible: els salats (*Atriplex halimus*), els arçots (*Rhamnus lycioides*), els romanins (*Rosmarinus officinalis*), les maleïdes o glops de neu (*Linum tenuifolium*), les esteperoles (*Cistus libanotis*), la gatosa (*Ulex parviflorus*), la nebulosa (*Stipa pennata*) i la cuscuta o cabells de la Mare de Déu.

Entre els arbres, només la carrasca (*Quercus ilex* subsp. *rotundifolia*), el pi blanc (*Pinus halepensis*), el càdec (*Juniperus oxycedrus*), el garric (*Quercus coccifera*) i alguns, rars, aladerns (*Rhamnus alaternus*). I en general, els arbres, tots amb un aspecte arbustiu.

Els conreus són els típics de secà. I encara es conrea menys de la meitat (prop del 40 % del terme) de la superfície municipal. Predominen l'olivera i els ametllers. Després, els cereals (blat i ordi i també el sègol i la civada). L'horta es refugia al fons d'algun barranc, aprofitant aigües subàlvies. De vinya, poca. Els erms, els matolls i els boscos ocupen gairebé el 45 % del terme i són el paradís dels caçadors, que per a altra cosa no serveixen. (Almatret és un nom d'etimologia incerta. Algun filòleg opina que la paraula prové d'«al-matrad», que en àrab vol dir «el lloc on es caça».) Hi ha anys en què s'hi ha empaitat el senglar.

Un vint per cent de la terra es deixa en guaret.

La propietat està molt repartida i un 85 % de la terra és explotada pels mateixos propietaris. La resta, per tota mena de parcors.

La ramaderia està composta per animals resistent a les condicions físiques i difícils de la contrada i poc exigents a l'hora de menjar: uns 500 ovins i altres tantes cabres, que pasturen per erms i boscos comunals.

Darrerament s'hi han instal·lat unes granges: l'una de porcs d'engreix; l'altra d'aviram.

Prop del poble hi ha unes mines de lignit, les del Lluc, ja explotades de fa molts anys. Ara estan en franca davallada (l'extracció no arriba a les 50.000 Tm cada any i serveix per a alimentar les fàbriques de materials de construcció dels voltants).

Com passa en gairebé tota la Catalunya seca, a Almatret la població viu concentrada en el poble: manca la població dispersa, que no arriba ni a un 1 % del total. El camp és buit; es travessa, però no s'hi viu. Maials, el poble més proper, és a onze quilòmetres, i de l'un a l'altre, ni una casa: només boscos escadussers de pi blanc, les oliveres i els ametllers.

En algun racó, però, s'hi troba alguna casa dispersa. El pati, tancat darrera alts murs, és el dipòsit de la palla. A dalt, una mena de graner. A la planta baixa, les eines de treball. L'escala, part de fora de la façana. La construcció és de pedra seca, que no es veuen les parets de tàpia, com a l'Urgell o les Garrigues planes. La casa dispersa no és casa per a viure-hi; en general no són massa allunyades del poble i es disposen a prop d'eres col·lectives.

Al municipi manca l'aigua, fins i tot en la majoria dels barrancs els pagesos aprofiten la mica d'humitat que representen les boires que s'hi arrosseguen i la mica d'aigua que pot arribar-hi durant les pluges escasses. Més avall, per la vall del Set on es recull una mica més d'aigua que no arriba a travessar les argiles impermeables, encara es balancegen els braços dels ginys, per poar l'aigua necessària. Ací, a Almatret, no.

El riu Ebre passa massa encaixat, massa pregon, i la seva aigua no pot aprofitar-se a Almatret per a regar. Només fa cinc anys que l'han feta arribar a les cases del poble i enguany sembla que rajarà una font a la plaça.

Però l'home necessita l'aigua, com també el bestiar, i ha calgut retenir-la. Per tota la comarca encara hi ha pobles que conserven les basses comunals on es recollia l'aigua de la pluja.

A l'oest d'Almatret, sortint pel carrer de les Basses, se n'hi troben dues. Ran del marge on acaben les cases del poble hi ha la bassa de fang, d'argila premsada. L'aigua hi és entollada, llotosa, plena d'una catifa de plantes aquàtiques que a la primavera floreixen amb unes flors menudes i blanques, que talment es diria que és un prat verd enmig de la vegetació estepària, i al costat del marge, els cardots, espessos.

Uns metres més avall, baixant cap al barranc, hi ha la bassa de pedra. Aquesta bassa té tot un altre aspecte. Amb grans carreus de gres la revestiren tota. Té la forma ovalada i, a cada extrem, una escala de pedra per a baixar-hi a recollir l'aigua. Al mig, una columna, com un mèdol, per a vigilar el nivell. Tot, d'un to gris, sever.

Però no n'hi ha prou amb esperar que ploqui i que s'omplin les basses, perquè pot no ploure i enguany la bassa de pedra està seca. Cal buscar-la, l'aigua.

A Almatret es buscà l'aigua i tenen un pou vell, que en la seva forma actual és del segle XVIIIè.

Ja és simptomàtic que a Almatret dos dels principals carrers del poble tinguin noms relatius a l'aigua: el carrer de les Basses, ja citat, i el carrer del Pou, que comença més enllà de la plaça de l'Hospital, cap al camí de Seròs.

A la sortida del poble, trencant a la dreta, travessant uns camps pedregosos, de sòl escàs, on creixen els ametllers, el camí baixa pel barranc, ran del mur de la granja avícola.

Mitja hora lluny del poble hi ha «el pou», de bon tros l'obra més impressionant d'aquesta mena que es pot trobar per tota la rodalia.

A l'aljub d'Almatret s'hi baixa per dues escales de pedra que convergeixen a un replà, ran de l'aigua. Es diria que tot té un to religiós, solemne. I hi contribueix la monumentalitat de l'obra.

L'aigua està a cel obert, enmig d'una mena d'absis ben accessible per sota una arcada de pedra, grisa també.

L'aigua està a uns tres metres sota el nivell del terra. A dalt, arrencats davant la paret de l'horta, hi ha una fila d'una dotzena d'abeuradors per al bestiar.

Fins fa cinc anys, junt amb la de les basses, aquesta era l'única aigua de què disposaven els habitants d'Almatret.

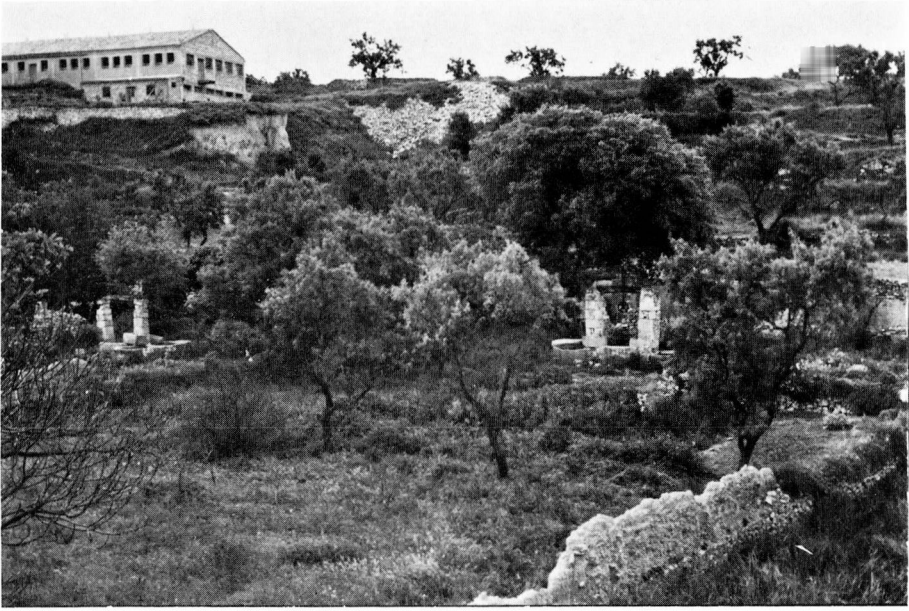
El barranc és ample i al seu fons l'aigua s'estén subàlvia, un centenar de metres avall. Damunt hi ha l'horta, tancada per tàpies cada parcel·la, i una munió de pous tradicionals, amb la corriola i el poal. I l'horta és ben ufana.

Les cabres i les ovelles roseguen pel seu voltant uns romanins migrats i uns matolls llenyosos que arriben fins a les primeres cases del poble.

Ara Almatret no arriba ni al miler d'habitants. Com tants pobles de secà de Catalunya, cada any veu minvar la seva població. L'any 1920 havia arribat al seu màxim (1.545 habitants), però la degradació de les terres i de l'economia de secà és contínua i ni el molí de l'oli, ni les granges, ni les mines de lignit, ni la font a la plaça aturen la davallada. L'any 1965 calculen que la renda anual mitjana per càpita no arribava a les set mil cinc-cents pessetes.

Alguns habitants, al moment de la collita de la fruita, marxen cap a la plana de Lleida a treballar. Poden complementar llur economia. Però cada any, alguns ja no tornen.

Maig 1971

Almatret: Zona de pous.

Almatret: La bassa de pedra.

Almatret: Aspectes de l'Aljub.

L'Aljub d'Almatret servia també pels abeuradors del bestiar. Hom en veu uns quants entre les escales d'accés i la paret que dona a l'horta.